

Jeziki bližnjevzhodnega krščanstva

ARAMEJŠČINA

Aramejščina je semitski jezik oz. družina jezikov in dialektov severozahodne semitske družine, v katero spadajo tudi kanaanski jeziki, kot sta hebrejščina in fenicijsščina. V svoji 3000-letni zgodovini je aramejščina služila kot administrativni jezik imperijev in jezik bogoslužja. Postala je jezik osnovne literature pomembnih bližnjevzhodnih religij, med njimi judovstva, krščanstva in nekaterih vplivnih oblik gnosticizma (manihejci, mandejci). Velik del starozaveznih knjig Daniela in Ezre je napisan v aramejščini, prav tako pa je bila tudi uradni jezik Talmuda.

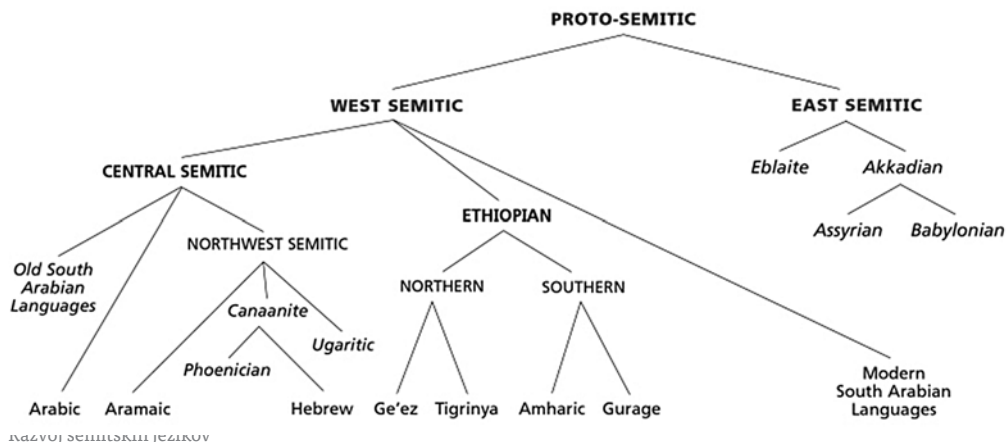
Razložimo štiri glavne faze antične aramejščine, ki jih lahko razdelimo glede na geografske in kronološke principe.

Stara aramejščina predstavlja najzgodnejšo fazo jezika, ki je bil prvotno jezik ljudstva Aramejcev, severozahodnega naroda, ki je prišel v pokrajino Aram¹ med 11. in 8. stoletjem pred Kristusom. Antični Aram je mejil na severni Izrael in je zavzemal območje današnje osrednje Sirije. Prvi znani zapisi stare aramejščine prihajajo iz severne Sirije in podobnosti s hebrejščino kažejo na nedavno

ločitev kanaanske (fenicijsščina in hebrejščina) in aramejske veje jezika.

Obdobje med 700 pr. Kr. in 200 pr. Kr. je obdobje tako imenovane uradne, imperialne oz. standardne literarne aramejščine. Med prevlado Asircev v 7. stoletju pr. Kr. je aramejščina prevzela značilno obliko in postala široko uporabljena v Levantu kot sredstvo mednarodne komunikacije, najverjetneje zaradi potujočih trgovcev. Aramejščina je postala drugi jezik Asircev in s širjenjem Asirskega imperija *lingua franca* Bližnjega vzhoda. Asirski imperij je prevzel aramejščino za svoj jezik cesarstva kot del svoje politične strategije za integracijo zahodnih provinc. Pred tem je bila aramejščina razdrobljena v številne dialekte, vendar pa je asirski imperij uspel jezik standardizirati.

Med perzijskim obdobjem ahajmenidskega cesarstva (538–333 pr. Kr.), ki je vključevalo tudi manjšo perzijsko provinco Judejo, je postala aramejščina mednarodni pisni jezik imperija in njen pomen se je bistveno povečal, s tem pa se je tudi utrdila standardizacija jezika. Dokumenti kažejo, da je bila aramejščina uporabljena za pogodbe, pisma in beležke o domačih hišnih zadevah. Posebna oblika standardne aramejščine je bila biblična

aramejščina, jezik svetopisemskih knjig Daniela in Ezre in nekaj drugih mest hebrejskega Svetega pisma.

V tem obdobju je aramejščina v Palestini postopoma zamenjala hebrejščino, četudi so vedno obstajali manjši segmenti družbe, kjer se je uporabljala tudi hebrejščina. S padcem Perzijskega imperija, ko je Bližnji vzhod zavzel Aleksander Veliki, je aramejščino kot mednarodni jezik izpodrinila grščina, aramejski jezik pa se je navkljub temu še vedno široko uporabljal med semitskimi ljudstvi. Posledično je v prihodnjih stoletjih po Bližnjem vzhodu ponovno vzniknilo mnogo aramejskih dialektov, saj brez cesarstva standardna oblika aramejščine ni mogla obstati. Obdobje med 200 pr. Kr. in 200 po Kr., ko se je aramejski jezik razbil na dialekte, imenujemo obdobje srednje aramejščine. Iz tega obdobja imamo ohranjene Kumranske rokopise. Aramejščina tega obdobja je bila tudi Jezusov jezik, saj je med svojim poučevanjem govoril zahodno aramejščino.

V obdobju med leti 200 in 700 in ponekod tudi kasneje se je razvila poznejša aramejščina, ki jo lahko delimo na več vej. V tem času je bil denimo napisan babilonski Talmud, drugo pomembno vejo pa predstavlja aramejščina, ki jo je uporabljala gnostična sekta mandejcev.

Aramejski jezik je preživel v obliki sodobnega jezika, ki pa je sicer močno spremenjen zaradi vplivov kurdščine, turščine in arabščine. Ohranil se je v nekaterih izoliranih vasicah na območjih blizu Damaska in med kristjani v jugovzhodni Turčiji, mandejci v južnem Iraku ter judi in kristjani iz iraškega in iranskega Kurdistanu.

Najzgodnejša aramejska pisava je temeljila na feničanski abecedi, sčasoma pa je razvila svoj značilen oglat stil. Pisavo so nato prevzeli antični Izraelci in druga kanaanska ljudstva, zato pisavo danes najbolj poznamo kot hebrejsko. Stara hebrejska pisava se je sprva pojavila v 10. st. pr. Kr. kot ena izmed različic feničanske pisave, vendar jo je okoli 6. stoletja pr. Kr. začela zamenjevati aramejska pisava, ki se je končno razvila v oglato hebrejsko pisavo, kot jo poznamo danes. Druga pomembna pisava, ki se je razvila iz aramejske, je nabatejska, ki se je sčasoma razvila v arabsko pisavo in zamenjala stare arabske pisave.

Zanimiva iznajdba aramejščine je t. i. sistem *matres lectionis*, ki pomeni uporabo soglasnikov za označevanje samoglasnikov. Zgodnje abecede, ki so izhajale iz feničanske pisave, namreč niso imele znakov za samoglasnike, zato so bili v besedilih uporabljeni zgolj soglasniki. Zaradi fonetičnih sprememb v severnih semitskih jezikih je aramejščina

uporabila nekatere črke za označevanje dolgih samoglasnikov.

SIRSKI JEZIK

Glavni dialekt srednje aramejščine je sirščina, ki predstavlja liturgični jezik sirskega krščanstva, posebej asirske Vzhodne cerkve, kaldejske Katoliške cerkve in cerkva svetega Tomaža v Indiji. Sirščina oziroma sirska aramejščina je dialekt, ki se je prvič pojavil v zgodnjem prvem stoletju po Kristusu v Edesi, ki danes velja za zibelko sirskega jezika. V 3. stoletju so cerkve v Edesi začele uporabljati sirski jezik kot jezik bogoslužja.

Klasična sirščina je postala glavni literarni jezik preko celotnega Srednjega vzhoda od 4. do 8. stoletja. Jezik je dobil precej koherentno obliko, stil in slovnico. Do danes je ohranjeno veliko sirske literature, ki predstavlja okoli 90 odstotkov aramejske literature. Zajema poezijo, prozo, teologijo, liturgijo, himne, filozofijo, znanost, medicino in zgodovino.

Četudi ni povsem gotovo, se zdi, da je Tacijanova evangelijska harmonija Diatessaron napisana v sirščini in predstavlja prvi prevod dela Svetega pisma v sirski jezik, in sicer okoli leta 170. Najstarejši sirski prevod večine Svetega pisma, ki se je ohranil do danes, je t. i. Pešita (sirsko "preprosto"), ki je nastala od 2. do 5. stoletja. Istočasno je Efrem Sirski ustvaril bogato zbirko poezije teoloških besedil v sirskem jeziku.

Leta 489 so mnogi sirsko govoreči kristjani v rimskem imperiju pobegnili v Perzijo, da bi ušli preganjanju in naraščajočim nesoglasjem z grško govorečimi kristjani zaradi teoloških nestrinjanj. Kristološke razlike so v sirsko govorečem svetu vodile do nestorijanske shizme,² kar je spodbudilo razvoj značilne vzhodne in zahodne različice sirskega jezika. Četudi je jezik ostal enoten, so se pojavile razlike med izgovarjavo in pisavo, manj pa je bilo razlik v besednjaku.

Od sedmega stoletja dalje se je sirščina kot govorni jezik večini začela umikati arabščini in se je ohranila zgolj mestoma. V

uporabi je še danes kot obredni in literarni jezik neoaramejskih govorcev v Siriji. Zahodna sirščina je uradni jezik zahodnosirskega obredja, vzhodna sirščina pa je uradni jezik vzhodnosirskega obredja.

Sirski jezik se zapisuje s sirskimi črkami, ki predstavljajo izpeljavo aramejske abecede. Najstarejša pisava, poznana kot "estrangelo" (zaokrožena), je bila dokončno razvita do 5. stoletja. Kasneje sta se iz nje razvili dve pisavi: zahodna in vzhodna sirščina.

GE'EZ

Ge'ez oziroma geeški jezik je južnosemitski jezik, ki se je razvil iz zgodnejšega proto-etio-semitskega prednika v Eritreji in na severnem območju Etiopije v Afriškem rogu. Postal je uradni jezik Aksumitskega kraljestva (4. st. pr. Kr–1. st. po Kr.). Do danes je ge'ez kot pogovorni jezik že izginil, predstavlja pa prednika sodobnih jezikov Eritreje in Etiopije. Najstarejši znani zapis izhaja iz 4. stoletja, Sveto pismo pa je bilo prevedeno v geeški jezik med 4. in 9. stoletjem.

Jezik se je nehal uporabljati nekje med leti 900 in 1200, vendar se do danes ponekod ohranja še kot liturgični jezik. Čas med 13. in 17. stoletjem predstavlja obdobje klasične literature v ge'ezu.

Geeška pisava se je najbrž razvila iz sabejske (južnoarabske). Prve znane zapise geeške pisave najdemo v 5. stoletju pred Kristusom. Sprva je bila pisava označena samo s soglasniki, samoglasniki pa so se začeli dodajati v 4. stoletju po Kristusu.

Geeški jezik je pomemben za zgodovino krščanstva, saj so bili po kristjanizaciji Etiopije v 4. stoletju številni judovsko-krščanski spisi prevedeni v ge'ez, vključno s pomembnimi judovskimi spisi kot je denimo Prva Henohova knjiga in Knjiga Jubilejev. Ker so se do danes izgubile mnoge grške in hebrejske oz. aramejske verzije judovskih besedil, nekateri izmed njih obstajajo zgolj v geeškem jeziku. Etiopska tradicija je ohranila tudi mnogo rokopisov prevedenih zgodnjekrščanskih del,

prav tako pa se je ohranilo mnogo izvirnih etiopskih krščanskih virov.

KOPTŠČINA

Koptski jezik predstavlja zadnjo fazo pisanega staroegiptovskega jezika, posebne veje afroazijskih jezikov, ki se je uporabljal predvsem v prvih stoletjih po Kristusu, v okviru dejavnosti Cerkve, sčasoma pa je zaradi kulturno-političnih premikov izgubil svoj pomen in skoraj povsem izginil iz uporabe.

Staroegiptovski jezik se je sprva zapisoval s hieroglifsko pisavo, tj. kompleksnim sistemom fonetičnih, simbolnih in figurativnih znakov, ki jo prvič najdemo že okoli leta 3200 pr. Kr. Vzporedno s hieroglifsko pisavo se je uporabljala tudi t. i. hieratska pisava, kurzivna pisava, ki je bila za razliko od hieroglifov bolj praktične narave in se je uporabljala za administrativne in religiozne namene, kot tudi za znanstvena besedila. Okoli 7. stoletja pred Kristusom se je iz severne različice hieratske pisave razvila poenostavljena demotska pisava, ki se je uporabljala za administrativne in literarne dokumente.

V tretjem stoletju pred Kristusom, ko je Aleksander Veliki zavzel Egipt, se je tam začelo novo obdobje, usmerjeno k helenistični kulturi, in egiptovski jezik je počasi prišel pod vpliv grščine. Prvi poskusi, da bi egiptovski jezik zapisali z grškimi črkami, se pojavijo sredi drugega stoletja pred Kristusom. Gre za spise poganske narave, horoskope, magična besedila in amulete, ki so v tistem času

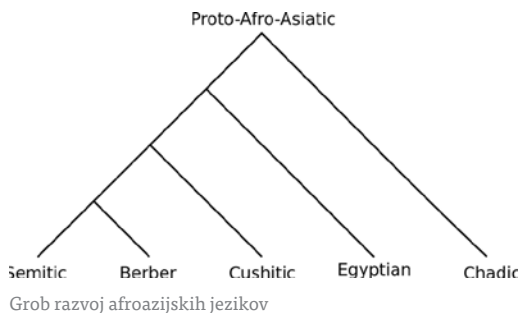
predstavljali pomembno trgovsko blago. Ta besedila predstavljajo protokoptščino ali staro koptščino, tj. govorni egiptovski jezik, zapisan z grško pisavo. Iz te pisave se je nato razvila koptščina, ko se je s prihodom krščanstva in misijonarjev v Egipt pojavila močna potreba po odpravi jezikovnih preprek.

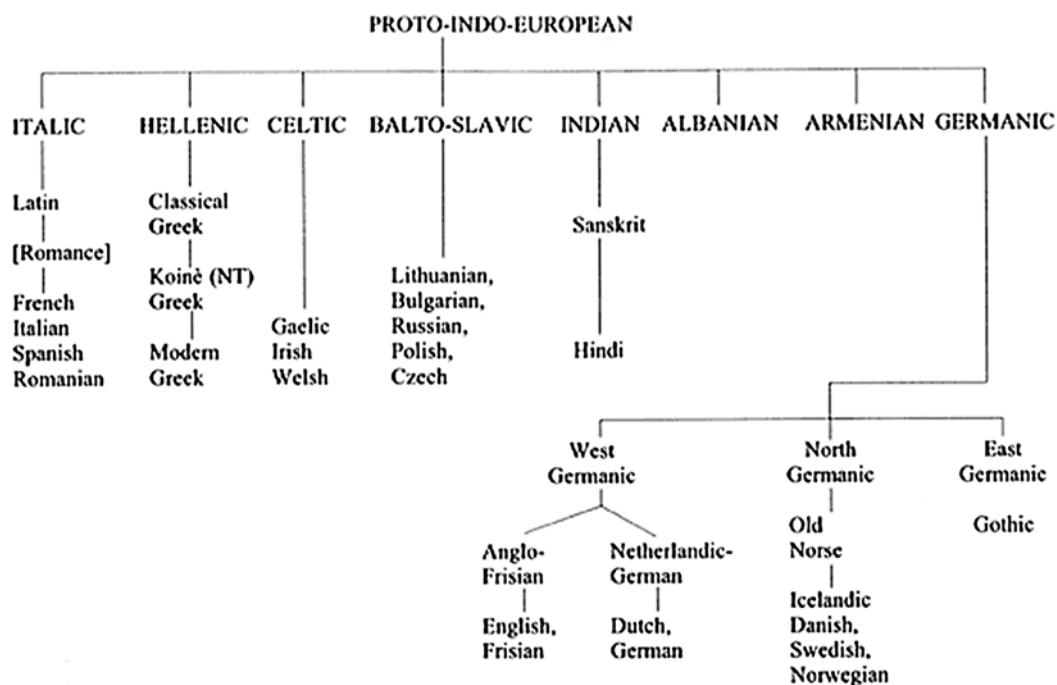
Koptščina uporablja grške črke, ki jim je dodanih šest dodatnih znakov, vzeti iz demotske pisave. Gledano z vidika jezikoslovja, jezikovno jedro koptščine tako predstavlja egiptovski jezik, predvsem faza demotskega jezika. Zaradi prevodov in vpliva grščine več koptskih besed izvira iz grškega besednega zaklada, medtem ko koptska sintaksa ne kaže dosti grških značilnosti.

Na različnih območjih vzdolž reke Nil se je razvilo več koptskih dialektov, ki jim lahko sledimo od najzgodnejšega obdobja pojava jezika do njegovega razcveta. Najpomembnejša sta boharsko in sahidsko narečje, poleg njiju pa so se razvila tudi mnoga druga narečja in podnarečja. Glavno narečje v predislamskem obdobju je bilo sahidsko narečje, narečje "zgornjega" Egipta na jugu države. Od vseh ima največ podobnosti z drugimi narečji in zelo malo posebnosti. Zapisovati so ga začeli okoli leta 300, prvi ohranjeni dokumenti standardizirane koptščine pa so prevodi svetopisemskih rokopisov. Sahidščina je bila zelo vpliven jezik tako egiptovskega menišтва kakor tudi krščanskih ortodoksni struktur, v 11. stoletju pa jo je kot standardno pisno narečje zamenjalo boharsko narečje.

Boharsko narečje je narečje "nižkega" Egipta – na severu države. Od enajstega stoletja dalje je edino preživelo koptsko narečje. Od prvotnega narečja do danes so opazne manjše spremembe, vendar je jezik kot celota ostal nespremenjen.

Uporaba koptščine se je razmahnila od drugega stoletja dalje, v obdobju intenzivne monastične aktivnosti v četrtem stoletju pa je doživela literarni razcvet, ko se je stilsko in literarno izpilila. Med četrtem in petim stoletjem po Kr. je bilo celotno Sveto pismo prevedeno tako v sahidsko kot boharsko

Glavni indoevropski jeziki

narečje, posamezni deli pa tudi v druga narečja.

Sredi sedmega stoletja je zaradi političnih sprememb koptščina počasi začejala izgubljati svoj pomen. Po arabski osvojitvi Egipta leta 642 je nastopilo obdobje arabskega vpliva in islamizacije in koptski jezik je počasi začela zamenjevati arabščina. Od 12. stoletja dalje je arabščina zamenjala koptski jezik tudi v liturgičnih knjigah in se začela uporabljati pri cerkvenih obredih.

Kot pogovorni vsakodnevni jezik je koptščina izginila približno na prelomu tisočletja, okoli leta 1000, v pisavi pa se je ohranila še mnogo dlje, do 19. stoletja. Koptščina je na koncu pomenila samo še religiozni ostanek, ki so ga gojili – in ga gojijo še do danes – predstavniki krščanske manjšine v Egiptu.

ARMENSKI JEZIK

Armenski jezik je indoevropski jezik, ki so ga skozi zgodovino govorili po

armenskem hribovju. Strokovnjaki običajno datirajo začetke armenščine v 6. st. pr. Kr., ko so jezik uporabljala ljudstva, ki so živela po hribovitem okolju Ararata, okoli jezera Van, na jugovzhodni obali Črnega morja in ob izvirih Evfrata in Tigrisa. Danes je uradni jezik Armenije in republike Artsakh (Gorski Karabah), močno pa je razširjen tudi v armenski diaspori.

Armenščina predstavlja neodvisno vejo indoevropskih jezikov in je zaradi svojega posebnega fonološkega razvoja zelo zanimiva za strokovnjake. Četudi vsebuje številne indoevropske korenine, so na jezik fonološko močno vplivali sosednji kavkaški jeziki. Od antičnih in sodobnih jezikov se zdi, da mu je najbližje indoiranski jezik.

Armenščina ima svojo lastno edinstveno pisavo, armensko abecedo, ki jo je leta 405 po Kr. uvedel armenski menih in jezikoslovec Mesrop Maštoc. Jezik ima bogato literarno zgodovino, najstarejše ohranjeno besedilo pa je prevod Svetega pisma, ki je bil dokončan

že okoli leta 435. Zapisan je v jeziku klasične armenščine, ki se imenuje tudi grabar.

Klasična armenščina se je ohranila do 11. stoletja, ko se z razvojem jezika začne obdobje srednje armenščine, ki se je uporabljala do 18. stoletja in predstavlja vmesno stopnjo oziroma prehod med staro in moderno obliko jezika. Od 19. stoletja dalje se je razvila sodobna armenščina; danes obstajata dve standardni literarni obliki: vzhodna, ki se govori v sodobni Armeniji, in zahodna, ki jo govorijo Armenci v Anatoliji. V 20. stoletju so po armenskem genocidu jezik očistili vseh leksičnih vplivov turškega jezika. Klasična oblika armenščine se uporablja zgolj še pri cerkvenih obredih.

VIRI IN LITERATURA:

Marthaler, Berard L. 2003. *New Catholic encyclopedia*. Thomson Gale; Washington: The Catholic University of America.

Greenspahn, Frederick E. 2003. *An Introduction to Aramaic*. Atlanta : Society of biblical literature, 2003.

Layton, Bentley. 2004. *A Coptic Grammar: With Chrestomaty and Glossary. Sahidic Dialect*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Takla, Hany N. 1998. *The History of the Coptic Language*. Pridobljeno iz: <http://www.coptic.org/language/stshenouda1.htm>, 1. 8. 2016.

Boulos Ayad Ayad. 2001. *The Origin of the Coptic Language*. Pridobljeno iz: <http://www.coptic.org/language/boulosayad.htm>, 1. 8. 2016.

<http://en.wikipedia.org/>, 1. 8. 2016.

<http://www.jewishencyclopedia.com/>, 1. 8. 2016.

<http://www.iranicaonline.org/>, 1. 8. 2016.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/Asia/Armenia/_Texts/KURARM/40*.html, 1. 8. 2016.

<http://armenianlanguage.org/origins/origins.html>, 1. 8. 2016.

<https://www.britannica.com/>, 1. 8. 2016.

<http://www.jewishencyclopedia.com/>, 1. 8. 2016.

<http://bayazet.ru/en/culture/armenian-language.html>, 1. 8. 2016.

<http://www.ancientscripts.com/>, 1. 8. 2016.

<http://aramaicnt.com/files/Syriac%20language.pdf>, 1. 8. 2016.

http://www.arak29.am/PDF_PPT/origins_2004.pdf, 1. 8. 2016.

<http://www.omniglot.com/>, 1. 8. 2016.

<http://www.biblestudytools.com/>, 1. 8. 2016.

<http://scriptsource.org/>, 1. 8. 2016.

<http://www.ancientbookshelf.com/>, 1. 8. 2016.

<https://answersingenesis.org/>, 1. 8. 2016.

<https://mathildasanthropologyblog.wordpress.com/>, 1. 8. 2016.

1. Beseda "Aram" se sicer večkrat pojavi kot lastno ime več ljudstev v peteroknjižju, najbolj znani so potomci Sema, (1 Mz 10,22), ime pa se pojavi tudi drugod (1 Mz 22,21, 1 Krn 7,34).
2. Nestorianizem je kristološka doktrina, ki poudarja razliko in ločenost dveh Kristusovih narav: Božje in človeške. Nauk je razširjal konstantinopelski patriarh Nestorij, ki je prišel v konflikt predvsem s Cirilom Aleksandrijskim. Nestorijev nauk je bil označen kot heretičen na Efeškem koncilu leta 431 in na Kalcedonskem koncilu leta 451, kar je vodilo do razkola.